

**EURASIA
CENTER**

Eurázsia
Központ

Elemzések

**Tüntetésektől az
alkotmányreformig. Kazahsztán
elmúlt öt évének mérlege**

Veres Szabolcs

EK/2024/20.

Eurázsia Központ

Elemzések

Kiadó:

Eurázsia Központ

Szerkesztő:

Dr. Horváth Levente

A kiadó elérhetősége:

1117 Budapest, Infopark sétány 11

eurasiacenter@nje.hu

<https://eurasiacenter.hu/>

Kiadásért felelős személy:

Dr. Horváth Levente, igazgató

Jelen elemzés és annak következtetései kizárólag a szerzők magánvéleményét tükrözik és nem tekinthetők az Eurázsia Központ álláspontjának.

EURÁZSIA KÖZPONT

Budapest 2024

© Eurázsia Központ, Neumann János Egyetem

ISSN 2939-550X

TÜNTETÉSEKTŐL AZ ALKOTMÁNYREFORMIG. KAZAHSZTÁN ELMÚLT ÖT ÉVÉNEK MÉRLEGE

Veres Szabolcs

Absztrakt

2024 júniusában volt öt éve annak, hogy Közép-Ázsia területileg legnagyobb országa komoly politikai változások vette kezdetét. A Kazahsztán függetlensége óta a hatalmon lévő Nurszultan Nazarbajev 2019-ben – bízva abban, hogy a háttérbe vonulva ugyanakkor hatalmát átmentve tovább irányíthatja az országot – lemondva elnöki tisztségéről Kasszim-Zsomart Tokajev lett az ország új elnöke. Kazahsztán elnökének új személye, mint később kiderült egy új korszak kezdetét is jelentette a közép-ázsiai ország számára. Ugyanakkor a Kazahsztánban történt változások óta nem sok idő, mindössze öt év telt el. Ez idő alatt a kazah társadalom jelentős politikai, gazdasági és társadalmi irányváltásoknak volt szemtanúja, amit a Tokajev elnök által megfogalmazott reformok mögött meghúzódó gazdasági és geopolitikai stratégiai okok vezéreltek és ma is vezérelnek.

Kulcsszavak: *Kazahsztán, Tokajev, gazdaság, célok*

Abstract

June 2024 marked five years since the beginning of major political changes in Central Asia's largest country by territory. Nursultan Nazarbayev, in power since Kazakhstan's independence, stepped down as president in 2019 and became the country's new president, Kashim-Zsomart Tokayev, confident that he could continue to lead the country while retiring to the background and retaining his power. The new President of Kazakhstan, as it turned out, also marked the beginning of a new era for the Central Asian country. However, not much time has passed since the changes in Kazakhstan - only five years. In that time, Kazakh society has witnessed significant political, economic and social changes of direction, driven and still driven by the economic and geopolitical strategic reasons behind the reforms formulated by President Tokayev.

Keywords: Kazakhstan, Tokayev, economy, goals.

Első lépések

Tokajev kihívásokkal teli körülmények között vette át Kazahsztán elnöki tisztségét, melyek tele voltak több évtizedes be nem teljesült várakozásokkal, feszültséggel és felhalmozott ígérekkel a kazah társadalom irányába.

A kazah társadalomnak az ország politikai vezetésével szemben érzett elégedetlensége és ellenszenve megszüntetése érdekében 2019 áprilisában előrehozott elnökválasztást írtak ki, mintegy jelezve azt, hogy csaknem 30 év eltelte után, hogy Kazahsztánban megváltozott a politikai szerepvállalás és új időszak veszi, veheti kezdetét. Első elnöki ciklusának megkezdésekor Tokajev a szavazatok 70,96%-ával végzett az első helyen. Ezt követően pedig az új elnök azonnal megkezdte a párbeszéd előmozdítását a kormányzat és a társadalom között.

Tokajev egyik első rendeletével megalapította az Országos Közbizalmi Tanácsot, amely kulcsfontosságú eszköze lett az új politikai platform által előnyben részesített irányvonalak megvalósításának, a reformoknak. A már tokajevi Kazahsztánban reformok első hulláma során liberalizálták a gyülekezési törvényeket, csökkentették a pártok regisztrációs küszöbét, dekriminalizálták a rágalalmazást és eltörölték a halálbüntetést és ami a társadalmi viszonyok konszolidálása – és a nemzetközi kapcsolatok szempontjából egyaránt – számára is kiemelten fontos volt politikai ellenzéket először jogilag is elismerték.

Majd később a reformok második és harmadik hulláma során (2020-ban és 2021-ben) olyan ma is érvényes döntések születtek, mint az állami befolyás fokozása a regionális kormányzásban. Bár európai szemmel első látásra ez a lépés furcsának tűnik – hogy az állam az „önkormányzatokban” nagyobb befolyást szerezzen – mégis Kazahsztán esetében azért volt szükség erre a lépésre, hogy csökkentsék a kiskirályságok létrejöttének az esélyét. Ugyanakkor ezek a reformok magukban foglalták az akimék (polgármesterek) megválasztását, a helyi önkormányzat létrehozását és a maslikhatok (helyi képviselő-testületek) felhatalmazását olyan eszközökkel, mint az akim iránti bizalmatlanság kifejezésének joga. A kormány a politikai pluralizmust azzal is elősegítette, hogy a Mazsiliszben (a kazah parlament alsóházában) a pártok képviseleti (bejutási) küszöbét 7%-ról 5%-ra csökkentette.

Mélypontok

Tokajev elnökségét a megörökölt múlt mellett a 2020-tól kezdődően a COVID-19 világjárvány további próbára tette.

A 2022. januári tragikus események rávilágítottak a mögöttes társadalmi feszültségekre és a rendszerszintű változtatás sürgős szükségességére és arra, hogy egyre nagyobb a társadalmi igény egy átlátható, a társadalmi igényekre reagáló és a polgárok jóléte iránt elkötelezett kormányra.

Valamint arra is, hogy lehetetlen visszatérni Kazahsztán korábbi, nazarbajevi időszakra emlékeztető politikára, mivel már a kazah társadalomban olyan jelentős változások, folyamatok kezdődtek, hogy egy esetleges „régis rendszer” helyreállítására tett kísérlet elkerülhetetlenül káoszhoz és instabilitáshoz vezetett volna.

Ugyanakkor Tokajev számára a kazah társadalom által megfogalmazott elvárások nem egyértelmű akadályok voltak, hanem sokkal inkább szükséges lehetőségek,

mivel a kazah társadalomban bekövetkezett változások iránya illeszkedett a tokajevi politikai reformokhoz és jövőképhez, amelyek célja egy új, a hatalom decentralizálásán alapuló kormányzási modell kialakítása volt fékekkel és egyensúlyokkal.

Azt követően, hogy 2022-ben az országban helyreállt a nyugalom, Tokajev egy alkotmányreform végrehajtásával politikai és gazdasági reformokat és „új, igazságosabb és átláthatóbb játékszabályokat” ígért a kazah társadalom megbékítésére. Ennek lett az eredménye a [2022. június 5-re kiírt alkotmánymódosító népszavazás](#), melyet a szavazáson részt vett kazah állampolgárok 77, 18%-a támogatott.

[Az alkotmánymódosítás értelmében Kazahsztánban](#) az elnök a továbbiakban egyetlen politikai pártnak sem lehet tagja, ami egyben a kormányzó Amanat Párt (a januári események előtt még Nur Otan) politikai befolyásának elvesztését is jelentette. Ráadásul a módosított alkotmány értelmében közeli hozzátartozó többé nem tölthet be semmilyen tisztséget az állami vállalatokban. Ez a lépés a Nazarbajev elnöksége idején jellemző nepotizmus korlátozását célozta meg.

Szintén [az alkotmánymódosítás eredménye](#), hogy a kazah köztársasági elnöki posztjához hasonlóan az egymást követő elnöki mandátumok számát két ciklusra korlátozták és ezzel együtt az elnök szenátusi befolyását mérsékeltek. A módosítás értelmében a parlament alsóházának, a Mazsilisznak a jelentősége viszont megnőtt, amely egyúttal a törvények kidolgozásáért is felelős lett. Ugyanakkor a Szenátus hatásköre csak a törvények jóváhagyására vagy elutasítására korlátozódott le.

A választások lebonyolítását vegyes rendszerre változtatták, ami azt jelenti, hogy a jövőben a mandátumok 70%-át arányosan osztják ki, a fennmaradó 30%-t pedig közvetlenül választják az egymandátumos körzetekben.

Az elnöki jogkör most egyetlen ciklusra korlátozódik, az újraválasztás lehetősége nélkül, és bizonyos jogköröket más kormányzati ágakra osztanak szét. Az elnököt tilos politikai pártokhoz vagy mozgalmakhoz kapcsolni, közeli hozzátartozói pedig politikai vagy vezető szerepet nem tölthetnek be a kvázi állami szektorban.

Emellett kiszélesítették a parlament hatáskörét, bevezették a vegyes arányos többségű választási rendszert, és egyszerűsítették a pártbejegyzési eljárásokat. Független Alkotmánybíróság jött létre a kormányzati döntések felügyeletére és az emberi jogok védelmére. A regionális autonómia fokozása kézzelfogható eszközökkel ruházta fel a lakosokat a helyi kormányzási döntések befolyásolására.

Tokajev ezzel a lépésével alkotmányos szinten fektette le az új kazah politikai kultúra alapelveit.

Előrehozott választások és politikai stabilizáció

A 2023. márciusi előrehozott választásokra azt követően kerülhetett sor, hogy Tokajev elnök 2022-es újraválasztását követően feloszlatta a kazah parlament alsóházát. Ennek és a kazah alkotmánymódosításnak köszönhetően a választásokat már vegyes választási rendszer szerint bonyolították le, ahol a Mazsiliszben a 98 képviselőből 29 képviselőt az egymandátumos körzetekből [választottak](#).

A kazah parlamenti választásra hét párt jelöltette magát. A választási kampány során a jelöltek olyan politikai és társadalmi-gazdasági kérdésekre összpontosítottak, mint a regionális fejlesztés, a nemzetbiztonság, az oktatás, a munkavállalók bére vagy a környezetvédelmi kérdések.

Az előrehozott választás hivatalos [eredménye](#) szerint a kormányzó Amanat párt a szavazatok 53,9%-át szerezte meg, ezáltal megőrizve többségét a Mazsiliszben. Az Amanat mellett a második legtöbb szavazatot szerző párt az Auyl volt, amit a kazah lakosság 10,9%-a támogatott. A fiatal pártként induló, 2023 elején alakult Respublica a szavazatok 8,59%-át, az Ak Zhol a szavazatok 8,41%-át, a Kazah Néppárt 6,8%-át, a Nemzeti Szociáldemokrata Párt pedig a szavazatok 5,2%-át gyűjtötte be. A választáson indulók közül egyedüliként csak a Baytak (szintén fiatal, 2022-ben bejegyzett párt) nem tudta átlépni a kazah parlamentbe jutáshoz szükséges 5%-os küszöböt, mivel a szavazatok csupán 2,3%-át szerezte meg. Néhány ellenzéki jelöltet pedig a kazah hatóságok kizártak a szavazásból, mert a választási kampány során állítólag megsértették a választási törvényt.

1. táblázat - A 2023. március 19-i előrehozott kazah parlamenti választások eredménye

Párt	Vezető	A megszerzett szavazatok százalékos aránya	A Madzsiliszben megszerzett helyek száma	Szavazatok száma
Amanat	Erlan Qoşanov	53,90 %	62	3 431 510
Auyl	Äli Bektaev	10,90%	8	693 938
Respublica	Aidarbek Qojanazarov	8,59%	6	547 154
Aq Jol	Azat Peruashev	8,41%	6	535 139

Kazah Néppárt	Ermūhamet Ertisbaev	6,80%	5	432 920
Nemzeti Szociáldemokrata Párt	Ashat Raqymjanov	5,20%	4	331 058
Baytak	Azamatkhan Amirtai	2,30%	0	146 431

Forrás: Kazah Központi Választási Bizottság, <https://www.election.gov.kz/>; saját gyűjtés

A választások ideje alatt a Kazahsztánban lévő [nemzetközi szervezetek](#) megfigyelői a választásokat demokratikusnak és átláthatónak ismerték el, kiemelve, hogy a közép-ázsiai országban a korábbiakhoz képest érezhető volt a politikai pluralizmus és a politikai versenyhelyzet javulása. Ugyanakkor rámutattak néhány hiányosságra is, mint például a szólás- és gyülekezési szabadság korlátozása, valamint a szavazatszámhlási eljárások néhány esetben történő megsértése.

2. táblázat - A kazah politikai pártok besorolása

Párt	Vezető	A politikai térben elfoglalt hely	Politikai ideológia
Amanat	Erlan Qoşanov	Jobbközép/Centrum	Szociál-konzervatív
Auyl	Äli Bektaev	Jobbközép	Agrár
Respublica	Aidarbek Qojanazarov	Jobbközép	Nemzeti-liberális
Aq Jol	Azat Peruashev	Jobbközép	Liberális-konzervatív
Kazah Néppárt	Ermūhamet Ertisbaev	Bal/balközép	Szocialista
Nemzeti Szociáldemokrata Párt	Ashat Raqymjanov	Balközép	Szociáldemokrata
Baytak	Azamatkhan Amirtai	Balközép	Zöldpárt

Forrás: Saját gyűjtés

A 2023-as kazah parlamenti választások megváltoztatták azt a politikai mintát, amely az ország függetlenségének első három évtizedében alakult ki, amikor az akkori kormánypárt, a Nur-Otan (A haza fénye) még megkérdőjelezhetetlen többséget élvezett.

Bár a voksolás a kormányzó Amanat párt (Nur-Otan utódja) szűk, 53,9%-os győzelmét eredményezte, megjelent egy politikailag középre pozícionált törvényhozás, amely a közép-ázsiai országban történő gazdasági reformok felgyorsítását is elősegítheti.

Ugyan a választásokon a vártnál alacsonyabb (54,2%) volt a részvétel, mégis a választásnak döntő hatásai vannak Kazahsztán kül-és belpolitikájára, valamint nemzetközi politikai és gazdasági megítélésére. Ugyanis az a tény, hogy kicsit több, mint egy évvel a 2022 januári eseményeket követően (itt érdemes hozzátenni a Covid-19 világjárvány, valamint az Ukrajna elleni orosz katonai eseményeket is) a közép-ázsiai ország politikai életében a meghatározó változások – gazdasági teljesítmény visszaesése, alkotmányreform, parlamenti választások – ellenére a tokajevi politikai vezetés a helyén maradt, ami a külföldi befektetők és pénzintézetek számára kedvező jel.

A 2023-as kazahsztáni parlamenti választás eredménye a kazah belpolitikában azt jelzi, hogy Tokajevnek már nincs feltétlenül megkérdőjelezhetetlen többsége a Mazsiliszen belül, és előfordulhat, hogy egyes esetekben a többi centrpárt támogatására kell támaszkodnia. Azonban amíg az Amanthoz hasonló többi centrum párt nagyjából támogatja Tokajev elnököt, a bal- és jobboldali hangok széles körben kritizálják a kormányt a reformok üteme miatt.

Ezen kívül az új összetételű kazah parlament és a kormány jövőbeli prioritásai (a gazdasági, pénzügyi, társadalmi, befektetési szempontokat figyelembe véve) a következőkben fogalmazhatóak meg:

1. **A vállalkozási aktivitás ösztönzése.** A kazah kis- és középvállalkozásoknak a gazdaság és a munkaerőpiaci ösztönzése, a magántulajdon védelme és a versenyalapú piac biztosítása szintén kulcsfontosságú prioritás.
2. **Az ország gazdasági diverzifikációjának és termelési potenciáljának javítása** a szénhidrogén erőforrások kitermelésének és hozzáadott értékének maximalizálásával, a hazai piacra orientált feldolgozóipar fejlesztése, valamint a kazah gazdaságnak a jövőben tudományos eredményeken kell alapulnia.
3. **Az energiahálózat és az infrastruktúra korszerűsítése.** Nemzeti Infrastruktúra Terv kidolgozása és elfogadása, a villamosenergia piac fejlesztésének új modellje 2029-ig.
4. **Élelmiszerbiztonság:** javítani kell a mezőgazdasági ágazat teljesítményét annak biztosítása érdekében, hogy az ország lakossága megfelelő mennyiségű és minőségű élelmiszerekhez jusson.

5. A humán tőke minőségének javítása: szükséges az oktatási rendszer átfogó fejlesztése, hatékony egészségügyi rendszer kialakítása.
6. Szociálisan sérülékeny csoportok támogatása: a nehéz élethelyzetbe került emberek ne egyedül kelljen megoldják a problémáikat.
7. Emberi jogok védelme.
8. Kazahsztán közigazgatási hatékonyságának és az ország stratégiai tervezésének minőségi javítása. Magasan kvalifikált szakemberek bevonása a közszférába, a digitális kormányzati infrastruktúra fejlesztése.
9. A Kazahsztán 2050 stratégia teljes körű felülvizsgálata.

Gazdasági szerkezetátalakítás

Tokajev a választási ciklus lezárultát követően gyorsan elindította a gazdasági reformokat, amelyek már az elmúlt öt évben meghozták az eredményt. A nem erőforrás jellegű export több mint másfélszeresére nőtt, és az ország közel 117 milliárd dollárnyi közvetlen külföldi befektetést vonzott. 2019 óta a szolgáltatásexport, beleértve az IT-szolgáltatásokat is, húszszorosára nőtt, és meghaladta az 500 millió dollárt.

Tokajev elnök 2023. szeptember 1-jei bizonyos szempontból (elsősorban a gazdasági modellváltás) „mérőföldkőnek” számító beszédében a kazah társadalom számára ezen sürgető témák sokaságára igyekezett megfelelő válaszokat adni az ország gazdasági átalakulásától kezdve egy felelősségteljes kazah polgári osztály előmozdításáig.

De mit is jelent ebben az értelemben a gazdasági modellváltás? Még 2022 szeptemberében Tokajev elnök egy olyan üzenetet adott át a kazah társadalomnak, melyben már egy új Kazahsztánt vízióját vázolta fel az országban történt 2022. januári eseményeket követően. Azonban akkor még ebben az elképzelésben kevésbé esett szó a kazah gazdaságban végbemenő változásokról. A 2022-es tokajevi gondolatok középpontjában sokkal inkább a kazah társadalomnak a megújulása, valamint a régi és az új Kazahsztán közötti dichotómiák szerepeltek úgy, hogy ezek a kettősségek végig fenntartották egy alapvető gazdasági modellváltásnak a lehetőségét.

Az egy évvel később, 2023 szeptemberében „meghirdetett” új tokajevi gazdaságpolitikai modellváltás, azonban már három területre épült: a magánkezdeményezések/vállalkozások ösztönzésére az államkapitalizmustól való eltávolodással és a túlzott állami beavatkozással, a gazdasági versenyképességek fejlesztésére és a nemzeti jövedelem igazságos elosztására.

Ennek a három iránynak a logikája az adminisztratív árszabályozás feladása volt a befektetési vonzeró növelése, a monopolcsoportok befolyásának csökkentése és az adópolitika kiszámíthatósága érdekében, valamint a versenyképes kazah kis- és középvállalatok anyagi támogatásának megsegítésre.

A 2023. szeptember 1-jén bejelentett üzenet – értsd a gazdasági modellváltás fogalmára – szinte teljes egészében az új gazdasági modellről szólt (körülbelül a szöveg 80%-a), kivéve a dokumentum bevezető és záró részét. Az üzenetben egy sor nem gazdasági intézkedést és javaslatot úgy alakítottak ki, hogy mindegyik alá legyen rendelve a dokumentum fő gondolatának - egy új gazdasági kurzus megvalósításának, melynek pillérei a minőségi oktatás és a munkaerőpiac biztosítása megfelelően képzett szakemberek által.

A 2023-as üzenetben a kazah államfő beszédéből az is jól érezhető volt, hogy Tokajev lemondott a 2022-es szeptemberi üzenetben megfogalmazott és hangoztatott „új gazdaságpolitika” kifejezésről, amit az „új gazdasági modell” kifejezés váltott.

A kazah elnök az új tanév kezdetének első napján tartott beszédének középpontjában elsősorban az országot érintő gazdasági reformok álltak, melyek között kulcsfontosságú elem volt Kazahsztán iparának erős kiépítése és az ország gazdasági önellátásának a biztosítása, mindezt úgy, hogy az asztanai kormány habár nehezen, de teljesíthető célként 6-7%-os gazdasági növekedést tűzött ki, azért, hogy ezáltal 2029-re megalapozza és ugyanerre az időszakra meg is duplázza a kazah nemzetgazdaságot. A naptári ősz első napján tartott beszédében Tokajev elnök megerősítette elkötelezettségét a kormányzás megerősítése és a politikai reformok végrehajtása mellett is és ígéretet tett arra, hogy a kormány optimális egyensúlyt teremtsen a kormányzás ágai között, biztosítva a kazah elnöki köztársaság modelljét egy erős és befolyásos parlamenttel kiegészülve, amely elemek a kazah elnök szavai szerint a szilárd demokrácia sarokkövei lehetnek.

A kazah gazdasági célok, valamint az ország politikai berendezkedésének modelljével kapcsolatos gondolatok mellett Tokajev elnök kitért a Kazahsztán mindennapi életet érintő alapvető kérdésekre (oktatás, egészségügy, bérek, stb.) is, amelyekkel kapcsolatban azt is kijelentette, hogy a tanárok és orvosok további, korábban megkezdett béremelése és a vidéki egészségügyi intézmények fejlesztése mellett, az ország humán tőkéjébe történő befektetések jelentik a kazah gazdaság és társadalom fejlődésének a kulcsát.

A kazah gazdasággal kapcsolatban a kis- és középvállalkozások (kkv) szektora terén Kazahsztán elnöke kiemelte, hogy a korábbi és a jelenlegi kazah gazdasági reformok célja a kisvállalkozások megszilárdítása, a korábban megkezdett privatizációs folyamatok felgyorsítása, a kulcsfontosságú piacok demonopolizálása és az állami vállalatok, köztük az Air Astana és a QazaqGaz tőzsdei bejegyzésének a felgyorsítása, valamint a kazah gazdasági versenyszféra és az innovációk előmozdítása. Ezen túlmenően az elnök bejelentette az adókedvezmények realizálását és a minimálbér 85 ezer tengére (hozzávetőleg 190 dollár körül) történő emelését¹ (Viszonyításképp a Kazah Köztársaságban hivatalosan 2022. január 1-től a [minimálbér](#) 42 500 tenge) közölve országa állampolgáraival azt is, hogy a veszélyes iparágakban dolgozók 55 éves koruktól a jövőben külön járandóságot kapnak majd.

Átfogó korszerűsítés kezdődött az energetikai és a mérnöki szektorban a befektetési tarifa keretében. A nyitottságot, versenyképességet és a kulcsszektorok demonopolizálását célzó piaci reformok a kiterjedt gazdasági modernizáció gerincévé váltak – a gyártástól a kreatív iparágakig.

Emellett a kormány a gazdaság liberalizációját, az üzleti szabadságot és a versenyképes fejlődést elősegítő, valamint a gazdasági folyamatokban való állami szerepvállalás csökkentését célzó intézkedéseket fogadott el. Kazahsztán számára a piacnyitás kulcsfontosságú stratégiája az állami vagyon fokozatos privatizációja, amelynek célja, hogy 2028 végéig fokozatosan kivonják a szabad forgalomba az államilag részt vevő jogalanyokat (kivéve a stratégiai és szociális szektorokat, valamint a pénzügyi infrastruktúrát). További lépéseket terveznek a szilárd piaci környezet előmozdítása érdekében, nagy hangsúlyt fektetve a középvezetők támogatására.

Merre tovább?

Tokajev modellje az igazságos Kazahsztánba történő átalakulást reméli. Kezdetben az olyan hiányosságok kezelése, mint a koncentrált és eltávolíthatatlan legfőbb hatalom, a túlzott állami befolyás a politikában és a gazdaságban, az ellenőrizetlen olajbevételek hatásai, amelyek megrontották a vezetői elitet, és az oligarchikus csoportok piaci monopolizálása, a kormányzati rendszer megerősítését célzó rendszerszintű reformok, társadalmi-politikai és gazdasági intézmények.

Öt év alatt Kazahsztán szuperelnöki köztársaságból elnöki köztársasággá fejlődött, erős parlamenttel, elszámoltatható kormányzattal, autonóm régiókkal, versenyképes vállalkozásokkal, elkötelezett civil társadalommal és a nyilvánosság részvételével a döntéshozatalban. Az átalakulás célja pedig egy olyan Kazahsztán létrehozása volt, amelyet nyitott kormányzás, méltányos erőforrás-elosztás, szabad piaci verseny, valamint a társadalom és az állam közötti folyamatos visszacsatolás jellemez.

Kazahsztán ma történelmi választút előtt áll. A kazah kormánnyal szembeni belső és külső, szándékos és spontán erők által befolyásolt döntések nagymértékben fogják meghatározni az ország jövőjét.

Ma a kazahok egy egységes közösséget alkotnak. Ez a szimbólum paradigmaváltást jelent meg a köztudatban, valódi lehetőséget kínálva az átfogó változásra. Ennek a váltásnak a lényege úgy foglalható össze, mint egy régi vezetési paradigmától a nyitott demokratikus modell felé való elmozdulás, amely minden polgár gazdasági jólétével párosul. Ugyanakkor Kazahsztánra a jövőben komoly kihívások várnak, melynek egyike az atomerőművek építéséről szóló referendum lesz, melynek eredménye a történelmi múlt ismeretében (szovjet atombomba kísérletek a mai Kazahsztán területén) egységesíthet vagy akár meg is oszthatja a kazahokat.

¹A tervek szerint 2024. január 1-től a minimálbéremelés is életbe lépett, ami 1,8 millió embert érint.